

MAGYAR AFRIKA TÁRSASÁG
AFRICAN-HUNGARIAN UNION

AHU MAGYAR AFRIKA-TUDÁS TÁR
AHU HUNGARIAN AFRICA-KNOWLEDGE DATABASE

TORDAY, Emil

Kannibál evezőseim a Kongón / My Cannibal Crew

Eredeti közlés/Original publication:

Uránia, 1916, 17. évf., 5. szám, május, 155-158. old.

Elektronikus újraközlés/Electronic republication:

AHU MAGYAR AFRIKA-TUDÁS TÁR – 000.003.584

Dátum/Date: 2019. május / May

filename: torday_1916_KannibalEvezoseim

Az elektronikus újraközlést előkészítette

/The electronic republication prepared by:

B. WALLNER, Erika és/and BIERNACZKY, Szilárd

Hivatkozás erre a dokumentumra/Cite this document

TORDAY, Emil: Kannibál evezőseim a Kongón / My Cannibal Crew, *AHU*

MATT, 2019, **pp. 1–11. old.**, No. 000.003.584, <http://afrikatudastar.hu>

Eredeti forrás megtalálható/The original source is available:

Közkönyvtárakban / In public libraries

Megjegyzés / Note:

ellenőrzött és szerkesztett szöveg / controlled and edited text

Kulcsszavak/Key words

magyar Afrika-kutatás, Torday Emil elbeszélése kongói evezőseiről, akikről utóbb kiderül, hogy kannibálok, és börtönbe kerülnek

African research in Hungary, Emil Torday's narration of Congolese crew, which later turn out to be cannibals and go to jail

---

AZ ELSŐ MAGYAR, SZABAD FELHASZNÁLÁSÚ, ELEKTRONIKUS,
ÁGAZATI SZAKMAI KÖNYV-, TANULMÁNY-, CIKK- DOKUMEN-

TUM- és ADAT-TÁR/THE FIRST HUNGARIAN FREE ELECTRONIC
SECTORAL PROFESSIONAL DATABASE FOR BOOKS, STUDIES,
COMMUNICATIONS, DOCUMENTS AND INFORMATIONS

* magyar és idegen – angol, francia, német, orosz, spanyol, olasz és szükség szerint más – nyelveken készült publikációk elektronikus könyvtára/
writings in Hungarian and foreign – English, French, German, Russian,
Spanish, Italian and other – languages

* az adattárban elhelyezett tartalmak szabad megközelítésűek, de olvasásuk vagy letöltésük regisztrációhoz kötött/the materials in the database are free but access or downloading are subject to registration

* Az Afrikai Magyar Egyesület non-profit civil szervezet, amely az oktatók, kutatók, diákok és érdeklődők számára hozta létre ezt az elektronikus adattári szolgáltatását, amelynek célja kettős, mindenekelőtt sokoldalú és gazdag anyagú ismeretekkel elősegíteni a magyar afrikanisztikai kutatásokat, illetve ismeret-igényt, másrészt feltárni az afrikai témájú hazai publikációs tevékenységet teljes dimenziójában a kezdetektől máig./The African-Hungarian Union is a non-profit organisation that has created this electronic database for lecturers, researchers, students and for those interested. The purpose of this database is twofold; on the one hand, we want to enrich the research of Hungarian Africa studies with versatile and plentiful information, on the other hand, we are planning to discover Hungarian publications with African themes in its entirety from the beginning until the present day.

KANNIBÁL EVEZŐSEIM A KONGÓN

TORDAY, Emil

Uránia, 1916, 17. évf., 5. szám, május, 155-158. old.

I.

Ezerkilencszázban még a Stanley Pool alsó vége körül az európai civilizáció és az afrikai barbárság legrosszabb fajtája sajátságosan keveredett. Ott volt Léopoldville, ez a fejlődő városka néhány száz főnyi fehér lakosságával, a tengerpartra vivő vasútjával, hajóépítő műveivel, amelyekben egész tekintélyes nagyságú hajók épültek; a villamos világítás tervben volt éppen, az egészségügyi intézkedések terén is megtették már az első lépések, voltak áruházak, missziók, szállók, kórház, fogház, törvényszék, katonai zenekar és a többi, – röviden: a fehér ember rányomta bélyegét a helyre.

A várostól félórnyira azonban bennszülött falvak voltak olyasféle ismert fekete hatalmasságok uralma alatt, mint Szelembao, N'Gliema. Ezekben a falvakban, bár a legszerencsétlenebb európai szokások is elharapóztak már, a feketék életmódja nagyjában ugyanaz volt még, ami valamikor, a fehérek térfoglalása előtt, azzal a különbséggel, hogy a hódítók felfogásával összeütköző szokásokat most már nem nyíltan, csak titokban gyakorolták.

Nem volt rá eset, hogy néger a négert elárulja; bennszülött a maga fajtájabelivel soha meg nem hasonlót. Ha valamelyik főnök vagy más tekintélyes emberük követett el valamit és a vétek napfényre derült, az alacsonyabb osztálybeliek között bizton akadt, a ki önként magára vállalja a cselekményt és elszenvedje a büntetést az igazi bűnös helyett, a kinek ily- módon a hajaszála sem görbült meg.

Rabszolgák akár főbenjáró büntetést is önként elszenvedtek azért az emberért, a kit törvényes uruknak tekintettek, és az egész ország együtt örvendezett az efféle csínyen, amivel a *bula matari*-t sikerült kijátszani. Ezeknek a dolgoknak a forrása nem az új rendszert képviselő idegenek iránt érzett különös ellenszenvben keresendő. A meg-

halni nem akaró faj végső erőfeszítése volt ez meggyökeresedett hagyományaiért.

Ilyen körülmények között nyilvánvaló, hogy az olyan bírósági tárgyalás, a melyen bennszülött volt a vádlott és a bizonyítás bennszülöttek tanúskodásán múlt, merő játék volt csupán s furcsának tetszhetett az újonnan érkező európainak. Egytől-egyig minden ember védelmére kelt a maga törzsbelijének, s ha kellett, örömet vettette magát börtönbe is ellenszegülésért, vagy hamis eskü miatt, megnyugtatva lelkiismeretét, hogy helyesen cselekedett.

A ki megértő, barátságos érzülettel viseltetett irányukban, megindító volt látnia vívódásukat a maguk érdeke és a törzs érdeke között és hogy társaikkal szemben való képzelt kötelességérzete miképpen diadalmaskodott mindannyiszor. Ezek a „vad“ népek készséggel áldozták fel magukat a maguk elé tűzött eszméért: az idegen betolakodók ellen való teljes szolidaritásért. Nagy lehetőségek jelei rejlettek ebben az eszmében. Hogy polgári feladataiknak kiválóképpen megfelelni tudó állampolgárokká váljanak, mindössze azon fordult meg, hogy új és méltóbb eszmények állíttassanak elébük.

Ha magam után ítélem meg, csodálkoznom kellett, hogy mily tájékozatlanok az európaiak a bennszülöttek szokásai dolgában. Jellemzősül megemlíthetem, hogy a Felső-Kongó melléki népek kannibalizmusáról szóló híreket hajlandó voltam akkoriban Mandeville és Münchhausen meséivel egy sorba helyezni, s ha a szokottnál is iszonyatosabb történetet hallottam róluk, nem a történet döböntett meg, hanem inkább az elbeszélő csodálatos fantáziája. Léopoldville környékének lakóival együtt magam is gúnyosan megmosolyogtam volna a gondolatot, hogy közelemben, száz mérföldnyi (160 km-nyi) sugarú körön belül emberevésről beszéljen valaki.

II

Nekem volt a legfürgébb csónakom Stanley Pool-ban. Akaju-fa törzséből vájt vékonyfalú, kecses jószág. Hajtására bőven elég lett volna két ember; legfeljebb nyolc evezős ülhetett benne egy utason kívül. Ilyen módon megterhelve, széle a víz felszínétől öt centiméternyire merült. Gyakorlatlan emberre határozottan veszedelmes járómű volt.

A mikor Stanley Poolból az ország felső részébe készültem, szándékom volt elpusztítani a csónakot (éppen veszedelmessége miatt), de

visszatartottak. Az első ember, a ki elutazásom után használta, fölborult vele és úgy mentették meg evezősei. Jó időre azután senki sem ült bele. Bizonyos Mr. Paternostre, a ki utóbb megpróbálkozott vele, szerencsétlenül járt; a csónak a folyó sellőin darabokra zúzódott és utasa a habokba veszett.

Tizenöt embert fogadtam Felső-Ubangiból, a *szango*-törzsből, és közülük nyolcat az evezők mellé ültettem. Folyami törzs lévén, a szangók valóságos mesterek az evezésben. Gyakran versenyre keltem a Stanley Pool-on járó kisebb francia gőzösökkel, és többször kerülünk ki győztesen, mint nem, embereim nagy öröme. Szép szál legények voltak, kitűnő erőben, csupa izom, semmi fölösleges zsír rajtuk. Egyszerű észjárású emberek voltak; a dolgok viszonylagos értékéről való ítéletük különösen furcsának tetszhetik.

Egyikük, bizonyos Dzsakva nevű, meglepett egyszer azzal a kijelentéssel, hogy megelégette a legényéletet, és kért, engedjem meg, hogy elmeessen a szomszédos vásárba, a hol feleséget vagy rabszolganőt vehessen magának. Hiába magyarázgattam neki, hogy a rabszolgákat manapság nem adják-veszik csak úgy nyilvánosan a Léopoldville-i vásáron, mint a hogy talán (akkoriban) Ubangiban. Nem hitte el, hogy ilyen állapotok uralkodhassanak.

Megkérdeztem aztán, hogy hát van-e rá pénze, hogy feleséget vagy rabszolgát vásároljon? Büszke vigyorgással válaszolt, hogy van. A mikor fölszólítottam, mutassa meg, elővett egy banána levélbe burkolt pici csomagocskát. Burkolatát lefejtve, meglepetésemre egy tükör törött darabja tűnt elő, széle-hossza alig tíz centiméter. Tanácsomra úgy sem hallgatott, eleresztettem tehát, hogy hadd okuljon a maga tapasztalatából. Okult is. Bölcsebben tért vissza – tükrével együtt. Féltett kincséért bizony még csak egy banánát sem akartak adni neki.

– Az én falumban – beszélte – csak a leggazdagabbaknak van ilyen drágasága, és a kiknek van, bérbe adják barátaiknak, hogy azok is gyönyörködhesseken arcuk vonásaiban. Atyám, a főnök viselt egyet a mellén ünnepi alkalmakkor. Hatalmas elefántagyarat adott érte a kereskedőnek. (A bennszülött úgy beszél főnökéről, mint atyjáról. De ez nem jelenti azt, hogy bármiféle rokonságban is van vele. Megkülönböztetendő „az atya, a ki nemzett“ és „az atya, akié vagyok“.)

Eleinte nem ment valami simán a hajókázás a pompás vadakkal; szent igaz, hogy egyik nap majd hogy reám nem támadtak. Az eset így történt. Az emberek szállásáról gyanús zaj ütötte meg fületem. Odamentem, s láttam, hogy egy bennszülött asszonyt bántalmaznak. Köz-

beléptem, és erre az emberek ellenem fordultak. Az egyik annyira ment merészségében, hogy kést rántott reám. Ennek láttára puszta ököllel nekirontottam tizenöt emberemnek, akik közül pedig egy is tisztességes ellenfél lett volna.

Föllépésem annyira meglepte őket, hogy szétfutottak valamennyien. Ne higgye ám az olvasó, hogy egy pillanatig is áltattam vele magamat, hogy valami hősi dolgot cselekszem. Rá se eszméltem, hogy a bennszülöttek reám valóban kezét emelni merészkedjenek. Avagy nem volt-e elég puszta színem is már, hogy a feketék bántalmazásomtól visszariadjanak? Hamarosan alkalmam nyílt meggyőződni, hogy föltevésem helytelen volt.

III

A jelenet után embereim igen kezesekké váltak. Jól megfértünk egymással, kivéve egyetlen esetet.

Az ételmisszerben nem igen duskálkodtunk, nem volt szabad tehát elszalasztanunk az alkalmat, a mit a folyó nyújtott nekünk: éjszakánkat gyakran fölkerelkedtem kis csónakomon vízilóvadászatra.

Egyik éjjel jó messzire bennjártam a Stanley Pool vizein, a francia Kongóhoz tartozó Bamu-sziget nyugati partja közelében. Forró trópusi éj szállott le a „tó“-ra, fojtó, nehéz volt a levegő. A félelmetes csöndet nem zavarta más, csak a meg-megmozduló víz csobbanása. A teli hold világánál mintha olvadt ezüst pergett volna alá az evezőkről. Lassan suhantunk tova, élénken fülelve, nem árulja-e el magát a vad jól ismert prüszögésével? Tündöklően tiszta volt az ég...

Egyszerre csak lassú dübörgés moraja ütötte meg fülemet, távoli mennydörgés elhaló szava. A láthatár alján fekete függöny szövődött, s rövidesen sötét borulattal vont be az eget. Csak a sziget fölött világolt valami csillogó fénycsík: a szentjánosbogarak miriádjai.

Lidércnyomáshoz hasonló szorongásérzet ejtett hatalmába mindnyájunkat, s még el sem csattant a közelgő vihart hirdető első villámok dördülése: éreztem, miként ernyednek el izmaim, és száll el belőlem minden energia. Embereim is bevonták evezőiket, és ölbetett kézzel ültek ott, mint a maga megadó közömbösség élő jelképei.

– Miért nem eveztek a sziget felé? – kérdeztem tőlük suttogva. Nem mertem fennhangon megszólalni – a trópusi vihar sötét árnyakat teregetett szét a vízen a sziget felé.

Mély hallgatás. Egyszerre csak vakító villám fénye hasít bele a sötétségbe, és világít rá a lemondó, fáradt arcokra. Szinte emberi sírással" közelgett a zivatar viharzó szele, és a víz tajtékot vert a csónak körül, mintha üstön forrott volna. De hullámok még nem mutatkoztak.

Mennydörgés robaja reszkettette meg a levegőt. Szüntelen zengett az ég. Hol élénkült, hol meg halkult a hang — de egy percre sem csöndesedett el.

Mekkora megkönnyebbülés a nyomasztó csönd feszültsége után. Emberré tett megint, idegeimbe új életet öntött a fölzengő vihar. Éreztem, hogy tudnék küzdeni, és nem pusztulhatok vízbe, mint valami hitvány kutyakölyök. Rákiáltottam tehát az emberekre, hogy evezzenek.

Egyikük erre szitkozódva így válaszolt:

– Mi a csudát használ az már nekünk?! – És elhajította evezőjét.

A többiek követték példáját.

Nem volt más választásom, ha nem akartam lesodortatni magamat az árral a zuhatagon – kiugrottam a csónakból, és úszva megragadtam a járművet.

Az emberek, akik úgy úsztak, mint a halak, szintén beleugráltak a vízbe, fölbuktak megint, és megállították a lefelé sikló vízi alkotmányt.

– No most ússzunk a szigetre! – üvöltöttem rájuk –, és magunk előtt tolvá megindult a csónak a habzó vízen. Villámok cikkázó fénye ragyogta be a küzdőteret, és mennydörgések csattogása szolgáltatta a kíséretet. Megértettük, hogy mindnyájunk életéről vagy haláláról van szó.

Kemény munkába került, de végre is kikötöttünk a szigeten. Partra ugrálva, embereim ördögi diadalmi táncra perdültek körülöttem. Öklükkel meg-megfenygették az eget, mintha csak dacolni akarnának a természet erőivel.

Kalandos esetünk megszilárdította a jó bajtársi viszonyt köztem és embereim között, és úgy tetszett, legénységem könnyűszerrel beleéli magát az új környezetbe és szokásokba.

IV

Kinsaszában laktam akkoriban, amely hely jó egy órai séta Léopoldville-től. Egészen szépszámú gyarmat alakult ott, s minthogy csak egy

vonat járt naponta a városba, gyakran küldtük be „legény“-einket a postára, vagy valami vásárlás okából. (A *legény* tudvalevőleg a fehér ember szolgáját jelenti errefelé, tekintet nélkül a szolga korára. Még a női szolgát is ilyenformán neveztük: leánylegény.)¹

Akárhányszor megesett már most a partvidékről való legényekkel – a kiket már „kikezdettt“ a *civilisatio* – hogy bizony fölhörpintgették a rájuk bízott drága szeszfélét, és mámorukból ébredve, nem mertek gazdáik szeme elé kerülni. Inkább elcsatangoltak, és valami jó pajtásuk csónakján átszöktek francia területre. Ott biztonságban hitték magukat, bár nem ritkán ott is rajtavesztettek, ha gazdáik történetesen át látogattak a Pool-on túlra, egyik-másik francia barátjukhoz.

A belső vidékekről való fiúk nem ismerték még a szesz csábítását – ők ilyesféle hűtlenségbe soha nem estek. Gazdáikat meglopni – ez egyébként is ellenkezett egész erkölcsi felfogásukkal. Nem is szólva arról, hogy fogalmuk sem volt róla, mi az a *határ*, annál kevésbé juthatott eszükbe, hogy a francia terület közelségének hasznát láthatnák.

Meg voltak róla győződve, hogy a fehér emberek mind egymás testvérei, akik a legteljesebb egyetértésben élnek. Csak a „civilisatio“-val való hosszabb érintkezés után kezdték észrevenni, hogy a fehérek között is előfordulnak olykor apró nézeteltérések.

Ha „civilizált“ küldönc tűnt el, azonnal szökésre gondoltunk. Nem így, amikor egy ízben belső vidékieknek veszett nyomuk. Ezek lehetetlen, hogy úgy ugrottak volna meg; elmaradásuknak egészen más magyarázatát kellett keresnünk. A bennszülöttek maguk is gyanút fogtak, és nem vállalkoztak rá ettől fogva, hogy egyedül menjenek be Léopoldville-be.

Ha mentek, csoportosan mentek, fegyveresen. Mentől többen tűntek el, annál inkább hajlandók voltak ördögi játékot és kísértetjárást látni a titokzatos esetek mögött.

Két ismerősöm rábeszélte egy délután, menjünk be a városba, hátha hallunk valamit a legutóbbi eltűnésekről. Embereimtől – bár rendszeren ők vittek be csónakon – megváltam ez alkalommal, és gyalog sétáltunk be a városba. Napnyugta után indultunk csak vissza. Félúton járhattunk, a mikor N’Galiema faluján túl jutva, egyszerre segélykiáltások ütötték meg fülünket-

-----
1. Az angol szövegben : *boy* és *boijesse*.

Odasiettünk, a honnan a hangot hallottuk. Háromméteres sűrű fűben halódó embert találtunk. Küldönc volt, akit valami üzenettel küldtek be Léopoldville-be. Nyilván leütötték az úton és azután vonszolták be a sűrűbe. A szerencsétlen próbált beszélni, de a sok vérvesztéstől mihamar elvesztette eszméletét.

Társaimat mellette hagyva, haza rohantam embereimért, hogy rögtönzött hordágyon elszállítsam a sebesültet. De bizony már késő volt. Mire megérkeztünk, holtan találtuk az áldozatot. A gyászos menet visszatért a meggyilkolt ember falujába, amelynek főnökét azonnal értesítettem a gonosztetről.

Másnap mindnyájan ott voltunk a temetésen. A szegény áldozatnak megadtunk minden tisztességet, mint aki kötelessége teljesítése közben lelta halálát. A bennszülöttek temetőjében észrevettük, hogy rövidre szabták a sírgödrot; ásóért küldtünk, hogy a gödrot megnagyobbítsuk. A temetés után visszatértünk a faluba, és tanácsot ültünk.

Elhatároztuk, hogy magunk vesszük kezünkbe a dolgot. Felmerültek a legkülönbébb lehetőségek. Némelyikünk kételkedett benne, hogy az esetnek bármi köze volna a többi eltűnésekhez. Legtöbbünk úgy vélekedett, hogy jól szervezett útonálló banda követhette el a gyilkosságot rablás céljából. Sok mindenféle lehetetlen módot eszelünk ki az eset felderítésére és megtorlására.

Egyikünk ajánlkozott, hogy feketére mázolja magát és négernek „öltözve“ megy ki; mások azt javasolták, hogy egy herkulesi termetű izmos bennszülöttet küldjünk előre forgópisztollyal, és magunk kövessük titokban, hogy a kellő pillanatban segítségére lehessünk. Fölvettem az eszmét, hogy szango evezőseimet küldöm ki kémszemlére; ezek a vérbeli vadászok bizonyára alkalmasak az efféle feladatra. A döntést másnap délutánra halasztottuk.

Néhány órával a kitűzött idő előtt magához kéretett bennünket az egyik európai telepes, és a következő meglepő esetet beszélte el:

A temetéskor a sír megnagyobbítására ő adta volt az ásót, s véletlenül ottmaradt a szerszám a temetőben. Reggel érte küldött. A legény hamarosan visszatért, és jelentette, hogy a holttest eltűnt, és az ásót elvitte magával. Ő persze nem hitt neki, és ráparancsolt, hozza el az ásót.

A fiú nem vállalkozott rá, hogy visszamenjen a temetőbe. Európai barátunk erre maga ment el, hogy megtudja, mi rémítette úgy meg szolgáját. Megütközéssel tapasztalta, hogy a meggyilkolt ember holt-

testét az éj folyamán csakugyan eltüntették, miután előbb darabokra vagdalták.

Most eszméltünk csak rá az igazságra. Nem volt kétséges többé: *emberevők* garázdálkodnak a környéken.

A kérdés már most az volt, hogyan fedezzük fel a tetteseket. Hogy mit tegyünk velük, ha elfogjuk őket, eelőtt nem vitáztunk. Tanácskozáásra gyűltünk, hogy megbeszéljük a tennivalókat. Ekkor láttuk csak, hogy gyakorlatilag milyen nehéz feladatra vállalkoztunk.

Napok múltak, s nem jutott eszünkbe semmi olyan mód, a mely eredménnyel kecsegtethetett.

Szango evezőseimmal beszélgetve a dologról, egy reggel felszólítottam őket, eszeljenek ki valami okosat, hogyan keríthetnők kézre a tetteseket. Embereim úgy viselkedtek, mintha szentül hinnék, hogy az ördög maga úzi velünk gonosz játékát. Kannibálok létezéséről tudni sem akartak.

– Emberi lény nem aljasulhat le annyira – mondották –, hogy emberhúst egyék. Nem, nem, ilyen gondolat csak alsó kongóvidéki bennszülött bolond agyában születhetett.

De készséggel vállalkoztak rá, hogy kutatni fognak a környéken éjjel-nappal, csak fegyvert adjak nekik.

Amíg így beszélgetünk, meglátogatott a falu előljárója, aki éppen körútján járt katonai kísérettel. Talán több katona is volt vele, mint rendesen, de ez nem tűnt fel az elmúlt események után. Javában tárgyaltuk éppen a legutóbbi gyilkosságot, amikor éktelen ordítózás riasztott meg. Körülnézek, hát látom ám, hogy evezőseim összeverekedtek a katonákkal, akik sorban megkötözték őket.

Kérdem a főnököt, mit jelent ez a dolog? Ekkor tudtam meg, hogy az én egyik jámbor szangóm előtte való nap egyik hölgyismerősét hússal ajándékozta meg, s az asszony nyomban ráismert, hogy — *emberhús*. Így jutott a dolog a hatóság tudomására.

Azonnal elmentünk, hogy kikutassuk az emberek kunyhóit, és megtaláltuk nemcsak a hiányzó ást, hanem – de talán jobb, ha nem részletezem borzalmas leletünket.

Embereim bűnössége nyilvánvalóvá vált. Börtönbe kerültek. Hogy mi történt velük később, nem tudhattam meg, mert néhány hétre reá elhagytam a Stanley Pool vidékét, és nem kerültem vissza oda csak három év múltával, s ekkorára fontosabb és érdekesebb események elmosták emlékezetemből különös kalandomat.

Torday Emil után angolból fordította: Halász Gyula